

Blindet av egne interesser

Tor Levin Hofgaard
president i Norsk psykologforening

Den amerikanske psykologforeningen bidro til menneskerettighetsbrudd for å nå sine mål. Kan vi ta lærdom av skandalen også i Norge?

MIDT I SOMMERFERIEN kom en granskningsrapport som rystet en hel psykologverden. Hoffman-rapporten avslørte at sentrale personer i American Psychological Association (APA) i hemmelighet har samarbeidet med forsvarsdepartementet og CIA. Formålet var å sikre at etikkreglene for psykologer ikke hindret profesjonsutøverne i å kunne bistå i forhør av fanger i «krigen mot terror». Forhørsmetodene ble avslørt som tortur, og etikkreglene skal ha blitt strømlinjeformet for å passe med forsvarrets behov.

Hvor langt kan en profesjon gå før den selger sjela si for makt og posisjoner?

Motivet skal ha vært å blidgjøre den største enkeltarbeidsgiveren for psykologer i USA – forsvaret. Og suksessen uteble ikke. I stigende grad snakket sentrale ministre i den amerikanske regjeringen om APA og psykologer som viktige samarbeidspartnere. Psykologer ble spesifikt nevnt i sentrale direktiver i forsvaret, og ble foretrukket fremfor psykiaterne. Profesjonens fremtid og vekst var sikret for lang tid fremover. Granskningsrapporten viser nå at utviklingen ble feiret i APA som store politiske seire. Menneskene bak ble beskrevet som helter.

Nytt kompass

Strippet for alle detaljer er Hoffman-rapporten en historie om hvor nær stupet det er mulig å bringe en organisasjon for å nå sine mål. Spesielt når det oppstår utydelighet rundt faglig og etisk uavhengighet i møte med mektige samfunnsaktører og deres behov.

Hva kan vi lære av dette i Norge? Her er i landet er alle psykologer offentlig autoriserte. Lovgiver og regjering definerer rammene for vår virksomhet. Den desidert største arbeidsgiveren for psykologer er de offentlige sykehusene. Som faglig forening er de fleste av våre formål samfunnsrettet. Vi jobber hele tiden for å gjøre samfunnet og tjenestene bedre. Som statlig autorisert helsepersonell er vi underlagt streng etikk, tydelige lover, tilsyn og åpenhetsprinsipper. Alt for å beskytte befolkningen. APA har imidlertid samme overordnede samfunns mål og sier omtrent det samme om sin virksomhet som vi gjør. Likevel gikk det altså riktig galt.

APA-skandalen har, så vidt meg bekjent, ingen paralleller i vår del av verden etter andre verdenskrig. Å bidra til å legitimere tortur er lysår unna nedslagsfeltet til en profesjon som er grunnlagt på humanistiske verdier og prinsipper. Skandalen tydeliggjør likevel noen prinsipielle spørsmål knyttet til det å være offentlig ansatt: Hvor langt kan en profesjon gå før den selger sjela si for makt og posisjoner?

APA har nå vedtatt en helt ny politikk. Den slår fast at det er internasjonal lov som skal være det etiske og moralske kompasset til foreningens medlemmer. Tidligere har de vist til USAs lovverk, som blant annet definerer tortur annerledes enn internasjonal lov, og hvor det å holde fanger uten å gi dem juridiske rettigheter har vært tillatt.

Kritikk mot norske psykologer

Jeg tror det vil være et feilgrep å avfeie situasjonen i USA som så ekstrem at det er bortkastet tid å se nærmere på Hoffman-rapporten også her på berget. Derfor har Psykologforeningens ledelse bedt Fagetisk råd og Menneskerettighetsutvalget om å drøfte rapporten, undersøke hvilke lærdommer vi kan trekke her, og komme med en samlet innstilling til Sentralstyret i oktober. Utvalgene er bedt om å vurdere hvordan vi skal sikre uavhengighet fra sterke interne og eksterne aktører i alle beslutninger vi tar både som samfunnsorganisasjon og fagforening. Vi ønsker også å få drøftet hvordan vi kan sikre at fag og etikk alltid for forrang for egeninteresser.

Som profesjon med økt samfunnsinnflytelse og sterke maktmidler til disposisjon, er vi naturlig nok utsatt for kritikk. Sosiale medier tilbyr et vel av kanaler for kritiske røster, røster som gjør seg gjeldende døgnet rundt. De kan være ubehagelige og til tider usaklige, men tilbyr i mange tilfeller informasjon og innspill som er viktige korrektiver til det kunnskapsgrunnlaget vår virksomhet er tuftet på.

Ikke sjelden stilles det spørsmål ved grunnlaget Psykologforeningens og psykologers faglige og etiske vurderinger. Det skjer både i saker som gjelder omsorgsovertakelse og bruk tvang i psykisk helsevern. Som forvaltere av tvang er vi dessuten indirekte målskive for kritikken som både FN og Likestillingsombudet har kommet med mot norske myndigheter som de mener har vedtatt en tvangslovgivning som strider mot Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), og dermed bryter menneskerettighetene. Både nåværende og tidligere regjeringer har sagt seg uenige i FNs og Ombudets konklusjoner. Men verken i denne eller andre saker fritar oppdragsgivers synspunkter oss fra ansvaret for å gjøre selvstendige vurderinger av hva vi mener er faglig og etisk forsvarlig.

Som profesjonsorganisasjon må vi lytte til samfunnet rundt oss. Vi må være i kontinuerlige dialog med våre oppdragsgiver, myndighetene for å tilpasse vår virksomhet til samfunnets behov. Men vi kan ikke overlate ansvaret for å definere yttergrensen for vår virksomhet til andre uten å samtidig å svekke den tillit vi har i befolkningen, en tillit vi er helt avhengig av for å kunne overleve som samfunnsorganisasjon.